

УДК 330.341:316.422:303.1

С. Миклушка

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ІННОВАЦІЙ

Розглянуто теоретичні підходи до визначення поняття “інновація”, подано авторське трактування зазначеного терміна. Проаналізовано тотожність і відмінність значень термінів “інновація”, “нововведення” та “винахід”.

Ключові слова: інновація, нововведення, винахід, інноваційний процес.

Інноваційний вектор розвитку вітчизняної економіки, що визначений багатьма стратегічними документами України, серед яких Програма економічних реформ на 2010 – 2014 рр. “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава”, Національна стратегія розвитку “Україна-2015” та інші, а також Законами України “Про інноваційну діяльність” й “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” свідчить про актуальність інноваційної тематики та про необхідність чіткого розуміння її термінології.

Науковій літературі властива багатогранність поглядів на сутність поняття “інновація”: чим масштабніше явище ним намагаються описати, тим більш ширше і нечітке його визначення. І це не дивно, бо, як зазначає один із відомих американських фахівців Е. Тоффлер, ні одна з проблем, що притаманні сучасному суспільству, не є більш важливою і менш вивченою, ніж проблема нововведень [1].

Дослідженню теоретичних та прикладних засад інноваційного розвитку економіки присвячено велику кількість праць вітчизняних та зарубіжних економістів і учених. До них, передусім, належать праці, А. Гальчинського, О. Дація, В. Євтушевського, С. Ілляшенка, Л. Лозовського, К. Макконнелла, В. Мединського, Б. Райзберг, Б. Твіста, Р. Фатхутдінова, М. Хучека, Й. Шумпетера та інших. Незважаючи на велику кількість досліджень у цій галузі є недостатня розробленість теоретичних аспектів інноваційного розвитку економіки. Водночас від чіткого і науково обгрунтованого осмислення сутності того чи іншого поняття на теоретичному рівні залежить будь-яка сфера наукових досліджень.

Метою статті є оцінка існуючих теоретичних підходів до визначення сутності інновацій та формування концептуальних засад щодо трактування поняття інновацій в сучасних умовах.

Поняття “інновація” чи “нововведення” є основою всієї теорії інноваційного розвитку економіки. Їх онтологічний зміст визначається, як запровадження вперше створених елементів або моделей в певну сферу діяльності, підвищуючи її результативність. Більшість науковців використовують термін “інновація”, пояснюючи будь-яке абстрактне нововведення, від впровадження якого очікується економічний ефект у певній сфері діяльності.

К. Макконнелл і С. Брю [2], використовували поняття “інновація” й “нововведення” як синоніми і розуміли під ними цілковито новий продукт, що запроваджувався у виробництво або нову технологію при виготовленні відповідної продукції, а також створення нових форм організації бізнесу. При цьому доцільно зазначити, що вчені вбачали в “інновації” практичне втілення конкретного винаходу.

Більш конкретизовано трактують цей термін Б. Райзберг і Л. Лозовський, які вважають, що “інновація - це нововведення в галузі техніки, технології виробництва, методів організації праці чи управління, які базуються на використанні сучасних наукових досліджень” [3].

На думку відомого американського вченого в галузі управління наукою й технікою Б. Твісса, інновація – процес, у якому винахід або ідея набуває економічного змісту. Учений зазначає: “Це єдиний у своєму роді процес, що об’єднує науку, техніку, економіку й управління. Він полягає в одержанні новизни і триває від зародження ідеї до її комерційної реалізації, охоплюючи комплекс відносин, виробництво, обмін, споживання” [4].

Дуже часто поряд із терміном “інновація” вживають і терміни “нововведення” та “винахід”, часто ототожнюючи їх. Тому досить важливим, на нашу думку, є їх розмежування чи підтвердження єдиної сутності.

Ми погоджуємось із твердженнями відомих учених, які запевняють, що інноваціями можна вважати лише ті ідеї чи винаходи, які вже зреалізували себе на ринку, тобто знайшли свого покупця. Без цієї важливої деталі сама ідея чи винахід не може називатися “інновацією”. Так, наприклад, Ф. Котлер [5] трактує інновацію як технологію чи продукт, що мають свої унікальні властивості, тобто відмінні від вже існуючого на ринку асортименту, але які споживач сприймає як цілковито нові. Польський економіст М. Хучек, характеризуючи інновацію в трьох напрямках: функціональному, атрибутивному, предметному, зазначає, що інновація полягає в упровадженні нових видів інструментів або нових принципів користування інструментом, нової сировини чи матеріалу або в новій дії [6]. На думку російського ученого В. Медінського, інновація – це суспільний, технічний, економічний процес, що зумовлює створення кращих за своїми властивостями товарів (продуктів, послуг) і технологій шляхом практичного використання нововведень [7].

Цей підхід є поширеним і серед українських учених. Так, С. Ілляшенко [8] стверджує, що інновація – це кінцевий результат діяльності зі створення і використання нововведень, втілених у вигляді удосконалених чи нових товарів (виробів чи послуг), технологій їх виробництва, методів управління на всіх стадіях виробництва та збуту товарів, що сприяють розвитку і підвищенню ефективності функціонування підприємств, які їх використовують. О. Васильєв та Н. Богдан інновацією вважають кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав утілення у вигляді виведеного на ринок нового чи вдосконаленого продукту, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності, або нового підходу до соціальних послуг [9].

Водночас “винахід” більшість авторів [10, 11] розглядають як один із етапів інноваційного процесу. Ми погоджуємось із авторами, які вважають неприпустимим ототожнення понять “інновація” та “винахід”, оскільки ці дефініції мають низку суттєвих відмінностей. Зокрема, основною з них є те, що інновація, на відміну від винаходу, повинна мати практичне впровадження. Окрім того, як стверджують І. Бернар та Ж-К. Коллі [12], винахід виконується, як правило на фундаментальному рівні, а інновації – на рівні технологічному, тобто прикладного порядку.

Що стосується терміна “нововведення”, то тут думки учених кардинально протилежні. Одні вважають недоцільним ототожнювати його із терміном “інновація”, інші, з якими погоджуємось і ми, – що це вітчизняний аналог терміна “інновація”.

Серед прихильників розмежування понять “нововведення” та “інновація” В. Євтушевський, який основною відмінною ознакою цих понять визначає отримання

комерційного ефекту [13]. І. Бузько стверджує, що нововведення може бути елементом інновації, але не її аналогом [14], а А. Тичинський вважає, що інновація призводить до докорінної зміни організаційних та виробничих процесів, а нововведення – до удосконалення виробничого процесу та самого продукту [15].

Ми не можемо погодитись із такими твердженнями, оскільки інновація походить від англійського “innovation”, що містить в собі латинський корінь nova (новий) та префікс “in”, який за англійською граматику означає “в” або “введення”, тобто слово “інновація” перекладається як “нововведення”. Окрім того, у більшості словників “інновація” трактується як нововведення. Зокрема, у словнику іншомовних слів інновація визначається як “нововведення в галузі економіки, техніки тощо на основі досягнень науки і передового досвіду” [16]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін “інновація” трактується у двох значеннях: 1) нововведення; 2) комплекс заходів, спрямованих на впровадження в економіку нової техніки, технологій, винаходів і т. ін. [17]. Великий економічний словник містить таке визначення інновації – “це нововведення в галузі техніки, технології, форм організації праці та управління” [18]. За С. Валдайцевим, інновації (нововведення) – це освоєння нової продуктової лінії (тобто сукупності контрактів на збут продукту і постачання покупними ресурсами, а також необхідних матеріальних і нематеріальних активів), заснованої на спеціально розробленій оригінальній технології, що спроможна вивести на ринок продукт, який задовольняє незабезпечені існуючою пропозицією потреби. Нова технологія може також зробити доступною для споживачів істотно більшу кількість відомого їм продукту [19].

Отже, з вищенаведеного можемо зробити висновок, що поняття “інновація” та “нововведення” є тотожними.

Досліджуючи сутність інновацій, треба відзначити, що основою їх аналізу є класичне визначення цього явища, яке ввів у науковий обіг Й. Шумпетер. Він трактував інновацію як нову науково-організаційну комбінацію виробничих чинників, а саме [20]: використання нових матеріалів і компонентів; використання нової продукції; введення нових процесів, технологій; відкриття нових ринків; введення нових організаційних форм. Іншими словами, Й. Шумпетер розглядав інновацію як процес, у якому одна інновація спричиняє іншу: зміна в технології, поява нових матеріалів і компонентів призводить до появи нового продукту, який вимагає змін у бізнес-процесах. Нові продукти можуть призводити до формування нових ринків, нових організацій, нових партнерств.

У людей завжди існували і будуть існувати потреби, які вони намагаються задовольнити будь-яким способом, оскільки вчасно незадоволені потреби є джерелом виникнення дискомфорту буття і, як наслідок, конфліктів існування. Але завжди існував парадокс, що у будь-якій сфері діяльності темпи зростання потреб перевищують темпи росту можливостей для їх задоволення. Тому основне завдання підприємця постійно напружувати свою уяву, щоб знову і знову віднаходити нові способи задоволення цих потреб. Хто перший з підприємців запропонує та здійснить назрілу щодо потреб інновацію, той і перемагає в конкурентній ринковій боротьбі і як винагороду отримує прибуток чи визнання.

Отже, інновації – це рушій розвитку суспільства, мотив подальшої діяльності, тому можна стверджувати, що інновації – це закономірна і обов’язкова умова загальноекономічного розвитку. Інновація переводить виробничий організм у новий стан. Упровадження інновацій відбувається цілеспрямовано, з метою поліпшення функціонування підприємства, тому можна стверджувати, що інновація є цільовою

зміною підприємства як системи, завдяки якій створюється новий засіб для задоволення певної потреби людей.

Деякі науковці, трактуючи поняття “інновація”, наголошують на отриманні певного ефекту. Так, О. Дацій, визначаючи інновацію як проведення змін у техніці, технології, організації, екології, економіці, а також у соціальній сфері наголошує на пріоритеті економічного ефекту [21]. На нашу думку, це не зовсім правильно, оскільки не завжди основним є отримання економічного ефекту. Зважаючи на екологічну ситуацію, що склалася в Україні, а також на загострення соціальних проблем, вважаємо, що необхідно більшу увагу приділяти при впровадженні інновацій отриманню екологічного та соціального ефектів.

На отриманні різних видів ефектів наголошує Р. Фатхутдінов. Інновація, на його думку, означає кінцевий результат впровадження нововведення з метою зміни об’єкта управління і одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту [22].

Важливим кроком у розвитку теорії інновацій стало прийняття у 2002 р. Закону України “Про інноваційну діяльність” [23]. Законодавчо закріплене визначення інновацій, під якими розуміють новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукцію або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери”, на нашу думку, не є досконалим, оскільки не має прив’язки ні до об’єктів права інтелектуальної власності, ні до результатів науково-дослідних робіт, що дає змогу дуже широко тлумачити об’єкти інновацій. Вважаємо, що це визначення має більшою мірою економічне спрямування та не відображає принципові правові характеристики поняття “інновації” як складного результату інтелектуальної діяльності.

Ми не ставимо собі за мету розглянути всі визначення поняття “інновація”, оскільки кожен науковець чи практик має свої підходи, що свідчить про неоднорідність, складність, унікальність та особливість цього поняття. Кожне з визначень має право на існування, оскільки акцентує увагу на найважливіших, на думку відповідного автора, аспектах інновацій. Одночасно враховуючи надбання наукових досліджень, спробуємо сформулювати власні підходи до трактування сутності інновацій.

Насамперед узагальнюючи визначення інновацій, спробуємо їх згрупувати залежно від об’єкта і предмета їх дослідження. Здебільшого вчені і практики розглядають інновації як:

– нововведення (новий продукт, нова технологія чи нові форми та методи організації бізнесу) (А. Борисов, С. Брю, С. Валдайцев, Л. Лозовський, К. Макконнелл, Б. Райзберг, М. Хучек);

– процес (В. Мединський, Б. Санто, Б. Твіссе);

– зміни (Л. Антонюк, О. Дацій, А. Поручник, В. Савчук, А. Тичинський);

– кінцевий результат (Н. Богдан, О. Васильєв, В. Євтушевський, С. Ілляшенко, Р. Фатхутдінов).

З огляду на вищенаведене, пропонуємо під терміном “інновації” розуміти новостворені і впроваджені у виробництво конкурентоздатні технології, продукцію чи послуги, а також нові управлінські чи організаційні методи та форми, що призводять до зміни об’єкта управління і одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого ефекту.

У результаті дослідження ми дійшли висновку, що терміни “інновація” та “нововведення” є тотожними за своїм змістом. При цьому “інновація” є сучасним аналогом терміна “нововведення”. Поняття “винахід” є дещо відмінним від поняття “інновація”, оскільки має низку суттєвих відмінностей, основною з яких є те, що інновація, на відміну від винаходу, повинна мати практичне впровадження. Тобто інноваціями стають тільки ті винаходи чи новинки, які одержують споживацьке схвалення, визнання, інтегруються в загальний масив культури і з часом стають його органічними компонентами.

Вважаємо, що такий погляд на поняття інновацій дасть змогу обрати правильну стратегію інноваційного розвитку економіки України та побудувати економічні та інші механізми та організаційні форми управління.

Література

1. Тофлер Е. Новый стиль мышления и новая философия / Е. Тофлер // Гос. Служба [Текст]. — 2004. — № 5. — С. 22.
2. Макконнелл С. Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика [Текст] / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю; пер. с 14-го англ. изд. — М.: ИНФРА-М, 2005. — XXXVI. — С. 588.
3. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь [Текст] / Райзберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. — 2-е изд., исправ. — М.: Инфра-М, 1999. — 479 с.
4. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями [Текст] / Б. Твисс. — М.: Экономика, 1989. — С. 43.
5. Котлер Ф. Привлечение инвесторов: маркетинговый подход к поиску источников финансирования [Текст] / Ф. Котлер, Х. Каргаджай, Д. Янг; пер. с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2009. — 194 с.
6. Glaziev S. Innovation activity of industrial enterprises in Russia [Text] / Glaziev S., Karimov I., Kuznetzova I. — [S. p.]: IASA, 1996. — 83 p.
7. Медынский В. Г. Инновационный менеджмент [Текст]: учебник / В. Г. Медынский. — М.: Инфра-М, 2002. — С. 53.
8. Ілляшенко С. М. Маркетинг і менеджмент інноваційного розвитку [Текст]: монографія / С. М. Ілляшенко. — Суми: Унів. кн., 2006. — С. 41.
9. Васильев О. В. Економіка і організація інноваційної діяльності [Текст]: консп. лекц. (для студентів 4 курсу напряму підготовки 0501 “Економіка і підприємництво” спеціальності 6.050100 “Економіка підприємства”) / О. В. Васильев, Н. М. Богдан; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. — Х.: ХНАМГ, 2010. — 100 с.
10. Менеджмент та маркетинг інновацій [Текст]: монографія / за заг. ред. С. М. Ілляшенка. — Суми: Університетська книга, 2004. — 616 с.
11. Управління інноваціями в сучасній організації [Текст] / за ред. В. А. Євтушевського. — К.: Нічлава, 2006. — 359 с.
12. Бернар И. Толковый экономический и финансовый словарь: французская, английская, немецкая, испанская терминология [Текст]: в 2 т. Т. 2 / И. Бернар, Ж.-К. Колли; пер. с фр. — М.: Международные отношения, 1997. — 760 с.
13. Тычинский А. В. Управление инновационной деятельностью компаний: современные подходы, алгоритмы, опыт [Текст] / А. В. Тычинский. — Таганрог: ТРТУ, 2006. — 247 с.
14. Бузько І. Р. Стратегічне управління інвестиціями та інноваційна діяльність підприємства [Текст]: монографія / Бузько І. Р., Варганова О. В., Голубенко Г. О. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. — 176 с.

15. Управління інноваціями в сучасній організації... — 359 с.
16. Словник іншомовних слів [Текст] / [укл. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапуга]. — К. : Наук. думка, 2000. — С. 230. — (Словники України).
17. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К. : Ірпінь: Перун, 2003. — 1440 с.
18. Борисов А. Б. Большой экономический словарь [Текст] / Борисов А. Б. — М. : Книжный мир, 1999. — С. 29.
19. Валдайцев С. В. Оценка бизнеса и инновации [Текст] / С. В. Валдайцев. — М. : Филин, 1997. — 336 с.
20. Мартюшева Л. С. Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження / Мартюшева Л. С., Калишенко В. О. // Фінанси України [Текст]. — 2002. — № 10. — 72 с.
21. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України [Текст] : монографія / О. І. Дацій. — К. : ННЦ ІАЕ, 2004. — 428 с.
22. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент [Текст] : учебник / Фатхутдинов Р. А. — 7-е изд., испр. и доп. — М. : Дело, 2005. — 448 с.
23. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України № 40-IV від 04.07.2002 р. — Режим доступу : http://www.rada.gov.ua/zakon/new/par_sl/sl1602111.htm.

S. Myklushka

THEORETICAL APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE CONCEPT INNOVATION

Theoretical approaches to the definition of concept “innovation” are considered, the author’s interpretation of this term is presented. The identity and difference of the meaning of terms “innovation”, “novelty” and “invention” are analysed.

Key words: innovation, novelty, invention, innovation process.